1

— А тепер буде атракціон,— сказала Ніна, коли чоловіки повставали із-за обіднього столу. На її прив'ялому обличчі з'явилась загадкова посмішка, і жінка аж помолоділа.

Григорій Федорович поморщився: дружина кожного разу щось утне. Вони з Мирославом хотіли пройтися в Голосіївський ліс, подихати свіжим повітрям. Там і порозмовляли б про співробітництво...

Ніна покликала кицьку, і та одразу притрухикала та й почала тертися об її черевички, високо піднімаючи чорного пухнастого хвоста.

— Наша Шуша ще не бачила живої миші! Уявляєте, Мирославе? Вона з квартири не виходила...

"Оце почне демонструвати, як Шуша перестрибує через ногу...— роздратовано подумав Григорій Федорович.— Теж мені атракціон..."

Стримуючись, щоб не зіпсувати собі настрою, поглянув у широке вікно. Дерева яскріли інеєм, на гілку сів здоровенний омелюх, посипався сніжний пилок, птах поводить голівкою, певне, видивляється, чи нема на лоджії калини. Надворі так гарно...

— Так от, я дістала для неї мишку!

Ніна принесла з ванни банку, закриту пластмасовою кришкою, в якій було прорізано кілька дірочок. Біле звірятко звелося на задні лапки, сковзаючи передніми по склу.

— Це мені в лабораторії дали. Правда, симпатична?

Гість узяв банку і почав пильно розглядати вухатеньку тваринку.

— Так, вона гарненька,— сказав, ставлячи банку на килим. — Природа не знає меж у своїй винахідливості.

Шуша кинулась до банки і, вигнувши дугою шию, почала жадібно принюхуватись.

— Бачите, бачите, інстинкт! — вигукнула Ніна.— Зараз я їх познайомлю.

— А мені шкода мишку,— заперечив Григорій Федорович. З вікна він перевів погляд на біленьке створіння з блискучими бусинками очиць.

— А що їй станеться? — на бляклому обличчі Мирослава з'явився подив.— Контакти між двома...

— Цей контакт закінчиться для миші дуже сумно. Шуша її з'їсть.

— Не повірю,— покрутив головою Мирослав. Легенькі, мов пір'я, кущики волосся на його тім'ї кумедно хитнулися.

— Б'юсь об заклад! На сто карбованців! — Григорій Федорович зиркнув на дружину і простяг руку. Мирослав, ніби знітившись, потиснув її. Ніна, весело розмахнувшись, перебила.

— Ану ж побачимо...— Присіла напочіпки, зняла кришку і поклала банку набік.

Усі затаїли подих. Мишка, витягуючи гостреньку мордочку і принюхуючись, посувалася вперед. Нарешті зовсім безтурботно вилізла на килим. Шуша насторожено стежила за нею, дивлячись згори вниз, потім граційно торкнула її лапою, понюхала і спокійно лягла. Миша

неквапливо обійшла навколо неї, а тоді сховалася під Шушиним животом, тільки тоненький рожевий хвостик виднівся.

Ніна сплеснула руками:

— Оце так! Мабуть, наша кішка ненормальна!

Витягла мишку за хвоста, посадила Шуші на спину — та лише трішечки здригнулася, відчувши, як тоненькі лапки перебирають її пишну шерсть.

— Ну, що ж...— зітхнув Григорій Федорович.— Я програв... Дивно, чому не спрацював інстинкт...

Він уже шкодував, що так зопалу побився об заклад, все-таки сто карбованців — більше половини місячного заробітку. Ніна почервоніла з досади, потрібно їй було демонструвати цю капосну мишу! І тільки гість зберігав цілковитий спокій, зосереджено спостерігаючи звірят. Навіть уваги не звернув на перемови і шамотіння подружжя. Підвів голову лише тоді, коли Григорій Федорович простяг руку з грошима:

— Прошу, ось ваш виграш.

— Та що ви? Облиште,— рішуче відмовився Мирослав.— Погляньте, які це чудові витвори природи! Які досконалі живі системи інформації! Взагалі, як подумати, Природа — не лише неперевершений конструктор, а й геніальна художниця...

Ніна відітхнула, запросила його сісти в крісло біля журнального столика, сама розташувалася навпроти, кинувши промовистий погляд на чоловіка, що тупцявся біля вікна. Після конфузу з "атракціоном" годилося трохи погомоніти, а там і до діла перейти. Цього Мирослава вона запросила на обід неспроста, і зараз їй закортіло конче дізнатися про нього більше. Що воно за один, що так спокійно, без вагання

відмовився од виграшу? Це, звичайно, благородно, але... дивак. Григорій каже, що він оригінальний учений, а як на неї, то звичайнісінький невдаха. Не доктор, не професор, навіть не кандидат. Якийсь там науковий працівник, молодший, чи що. А він не такий уже й молодий. Голова облисіла, щоки запали, а вуха... які в нього великі вуха! І ніс якийсь кумедний, наче без перегородки, з однією ніздрею. Миршавий і кволий чоловічок — може, тому, що й ночами сидить в Інституті. Де вже там йому одружуватись... Але все-таки був би добрим сім'янином: не п'є, не курить, видно, дуже лагідний. Ось вони перехилили по шкалику, а він і не пригубив. Зате страх як любить фрукти,— надкусить яблуко, подивиться на соковиту м'якіть і аж очі йому засяють: "Чудо! Це справжнісіньке чудо!" Трохи накульгує — то нічого. Потрапив у якусь аварію... Може, його одружити?

Ніна спробувала жартома заговорити про це, та Мирослав наче й не почув. Його тішить, як умивається Шуша, старанно витираючи лапою свою чорно-біло-руду мордочку. Миші не з'їла, а витирається, чотирилапа дура... Ну, що ж, коли женихання його не цікавить, то й не треба. Головне, щоб допоміг, виручив Григорія...

— Найцінніше зараз на Землі — це жива природа,— каже Мирослав. Слово "природа" вимовляє з якоюсь особливою інтонацією, начебто з великої літери.— Ви є член Товариства захисту природи?

— Ні, ще не вступив...

— Пора, а то й у вас... уже на часі...

Ніяково осміхнувся і так і не доказав, що ж "на часі". Стулив долоні між колінами і почав ритмічно похитуватися в кріслі.

Розмова про захист природи та збереження життєвого середовища не дуже цікавила Ніну, бо природа ще ого скільки ресурсів має, але з чемності притакувала.

— Якщо говорити ширше і глибше, то жива речовина у Всесвіті — явище феноменальне,— провадив далі Мирослав, похитуючись і поглядаючи на свої стулені долоні.— Маса Всесвіту, як прикинули астрономи, приблизно дорівнює 1052 тонн. А скільки біомаси?

— Певне, що мізерна частка,— сказав Григорій Федорович, дивлячись на засніжені дерева під вікном. Омелюх уже зник.— На Землі це тонюсінька плівочка, а на інших планетах Сонячної системи немає й грама.

— То хіба ж не треба леліяти кожну живу клітину? — аж вигукнув Мирослав. Помітивши здивований погляд господарки, докинув: — Ідеться, звичайно, не про патогенні утворення.

— Тоді й я згодна,— кивнула Ніна.— Леліяти! Та все це загальні міркування...

— Так, але вони мають принципове значення. Адже майбутнє починається сьогодні, уже почалося. Технічна цивілізація поглинає живу природу. Треба, щоб усе людство усвідомило цю загрозу. Руйнувати житло, в якому живеш, це, знаєте...

На змарнілому обличчі вченого з'явилася болісна гримаса, ніби він пригадав щось дуже тяжке для себе. Трохи помовчавши, гість продовжував розвивати ту ж таки тему захисту живої природи, хоч Ніна увесь час намагалася заговорити про діло. Було згадано винищення лісів, наступ хижих пустель, забруднення нафтою світового океану, отруєння атмосфери атомними вибухами, Ніна й собі почала перейматися тривогою, яка наснажувала Мирославів голос. Учений застерігає, прозирає в майбутнє!

— Це ж ясно як день: тільки за нормальної еволюції біосфери може розвиватись найвищий вид живої матерії — людський мозок... У космосі є цивілізації, які в технічному розвитку далеко перегнали Землю. Але

цей однобокий розвиток безплідний, це шлях до виродження людської популяції.

— Слушно сказано,— підтримав Григорій Федорович.— Над нами тяжить проклята дилема: або людина, або природа. А треба, щоб і людина, і природа.

— Саме так! Гармонія —ось домінанта стосунків Людини з Природою...

— Якби гармонія була між людьми,— Ніна скоса зиркнула на чоловіка, і той одвернувся до вікна,— а то одне одному так і підставляють ногу!

— Я такого не бачив,— розвів руками гість.

— Чи ви з неба впали?!

— А що, помітно? — учений осклабився.— Але я не падав... Це ж небезпечно.

— То чого ж ви таке кажете? — напосідалася Ніна.— Правда, ви тут недавнечко, а ось поживете — побачите...

Захопивши лідерство в розмові, Ніна швидко повернула її від теоретизування до того діла, заради якого, власне, і був улаштований обід. Григорій Федорович мусить стати доктором, і чому б Мирославові, раз він такий прихильник гармонійних стосунків, чому б не допомогти в роботі над темою? Звичайно, не за спасибі, де само собою...

Учений навдивовижу легко погодився на співробітництво, проте категорично відмовився від якої б то не було винагороди.

— Охоче попрацюємо над вашою екологічною темою, у мене є деякі розробки. Але і я потребую допомоги. Я хочу... як би це точніше назвати.... Хочу сконструювати Детектор Часу. Потрібні будуть дуже тяжкі деталі, а я, самі бачите, фізично кволий... І якщо Григорій Федорович допоможе...

— О, мій Григорій дужий! — Ніна сміхотливо кивнула на чоловіка.— Бачите, яка в нього шия? Хоч обіддя гни.

— Детектор Часу...— замислено сказав Григорій Федорович.— Цікаво, цікаво. Я, коли зможу...

— Як на мене,— докинула Ніна,— час — це те, чого завжди бракує.

— Я це відчуваю також,— хитнув головою вчений,— і з кожним роком усе гостріше. То чому ж нам не опанувати цю фізичну реальність, скажімо, для переміщення в Просторі? Теоретично я вже довів, що Час є джерелом енергії... Тепер справа за експериментом...

— А що? — запалився Григорій Федорович і скаламбурив: — Настав уже час дослідити Час!

— Так, настав, особливо для мене...— трохи сумовито промовив учений,— це просто необхідність... Пора опанувати цей океан.

Ніна помітила, як на коротку мить в його темних очах майнуло зеленкувате сяйво. Наче вибухнув осколок Часу.

2

Цього похмурого літнього дня Григорій Федорович мав нагоду ще раз упевнитись, що сумнозвісний "закон бутерброда" таки діє, отой самий, згідно якого бутерброд падає на долівку тільки маслом. Він затримався на своїх заняттях і тепер дуже поспішав, але, як навмисне,

тролейбус, в якому він їхав з Хрещатика, двічі застрявав; потім на зупинці "Золотий колос" він перебіг трасу в недозволеному місці, саме там, де розтринькував свій час міліціонер... А в Бункері ж на нього чекав педантично пунктуальний Мирослав. Сьогодні у них дуже важливий, може, навіть вирішальний момент: випробування Детектора Часу. Години через дві має під'їхати Ніна — домовились піти в гості до того зарозумілого доцента. Хоча вона по дорозі заскакуватиме до гастрономів, часу все одно лишається в обріз. От якби при ньому був портативний Детектор... Та це справа майбутнього, на сьогодні вони зробили величезну махину вагою понад двісті тонн.

Поспіхом віддавши міліціонерові карбованця, Григорій Федорович підтюпцем побіг у бік Голосіївського лісу, та пронизливий сюрчок зупинив його, довелося вернутися і одержати квитанцію. Тоді вже не трухикав, а, розмахуючи руками, пішов розміреним кроком по тротуару вздовж огорожі Виставки. Та коли б він знав, що станеться невдовзі, то, певне, завернув би назад. Але він нічого такого не сподівався, ішов собі, поглядаючи то на похмуре небо, то на дуби, що там і сям бовваніли в сосняку. Перебирав у думці події останнього часу.

Якось навесні, прогулюючись отут, у Голосієві, вони з Мирославом попростували до озера і натрапили на величезний залізобетонний бункер, споруджений, мабуть, ще в сорок першому році в системі оборони Києва. Поміж соснами випинався його довжелезний горб, порослий травою. Пробравшись через напівзасипаний вхід, вони побачили просторе приміщення — хоч кіньми грай. Кращого місця для Детектора годі було й шукати. Відтоді й почалася історія Бункера з великої літери.

Скільки довелося попрацювати, виготовляючи ті злощасні Гравітаційні Точки! Не так-то просто було дістати сотні тонн металевого брухту... Але ж і Мирослав... Досі не розкрив свого методу холодного зварювання. Якась чортівня — такий мініатюрний апаратик, завбільшки із сірникову коробочку, а все оте залізяччя розпорошив і склеїв у дві кулі... Обіцяв пояснити. Я, каже, тобі залишу... Куди ж він подасться? А

цей прилад... Якийсь новий вид енергії. В Інституті електрозварювання доктора дадуть!

А от пришвидшення Часу під впливом тих важезних куль... Спочатку вірилось, особливо, коли Мирослав доводив це красивими симетричними формулами, а зараз, перед експериментом, закрадається сумнів. Сконцентрована гравітація... скривлення простору... Але як усе це... Ну, та ось побачимо... Он уже і Бункер видніється.

Григорій Федорович побіг, наче його щось штовхнуло у спину, і вскочив до Бункера захеканий.

Під склепінням тьмаво світилася лампочка, значить, керівник уже тут. Але де він? Григорій Федорович роззирнувся — ні за письмовим столом, ні в роздягалці нема. Двері в переборні відхилені — значить, уже там, біля Детектора.

Квапливо згріб з голови берета і, осмикуючи піджак, поспішив туди. У примарному світлі бовваніли в дальніх кутках дві величезні кулі. Поміж ними і пультом чорним змієм звивався кабель високої напруги. Панель мерехтіла індикаторами, отже, Детектор працював, але в кріслі перед пультом нікого не було. Що сталося? Де Мирослав?

Почуття тривоги захолодило в грудях. Григорій Федорович став немов укопаний і безпорадно дивився на пульт. Раптом йому здалося, що на кріслі темніє якийсь згусток, ніби величезна тінь від постаті ученого. Затамувавши подих, обережно підійшов на кілька кроків ближче. Нічого нема. Мерехтлива тінь розтанула, та чи й була? Може, Мирослав, очікуючи на нього, вийшов на свіже повітря, походжає попід соснами...

Григорій Федорович обернувся і заспішив до виходу. Кілька хвилин марно покружляв навколо Бункера, вдивляючись у лісові тіні, потім знову зайшов усередину. Досадливо зітхнувши, сів за письмовий стіл,

знічев'я окинув поглядом папери. О, зелена папка, учора її тут не було. Розгорнув і з подивом прочитав на титульній сторінці своє прізвище, під ним заголовок монографії: "Біосфера як визначальний фактор еволюції ноєсної матерії. Соціобіологічне дослідження". Ого! Надрукував. Коли ж він устиг?

Очі пожадливо побігли по рядках. Вступ. Загальні положення, але як викладено! Та тут світоглядні, філософські проблеми... Так, далі. Рани Живої Природи... Порушення екогенезу[1] на якійсь уявній планеті.

— Зачитався.... Що там таке? — наче здалеку пролунав Нінин голос.

Ніяковіючи, вказав на титульну сторінку:

— Монографія...

— Твоя дисертація? — вихопилось у Ніни.— Нарешті...— Вона зиркнула на переборну.— Ну, як?

— Та праця ґрунтовна, матеріал багатий, бачиш, ось і карти, і таблиці...— Григорій Федорович гортав сторінки.— Але...

— А що це — "ноєсна матерія"? — перебила Ніна.

— Очевидно, мозок. По-грецькому ноос означає, здається, розум. Але... Хіба я можу скористатися...

Ніна кинула на нього спопеляючий погляд:

— Які ж бо ми цнотливі! Нам совісно... Та що ти собі думаєш? Адже й ти щось тут маракував? То подякуй за допомогу та й з богом, Парасю!

— Розумієш...

— Не будь дурнем! Набридло вже...— Ніна знову зиркнула на переборну.— Він там?

— Нема.

— А я думала, що ви вже скінчили експеримент. Нам запізнюватись незручно. Та ще тепер, коли в тебе, вважай, готова дисертація... Де ж це він запропастився?

— Він тут, очевидно, був. Детектор ввімкнений.

Пішли за переборку—Григорій Федорович ступав сягнистим кроком, за ним дружина — зовсім нечутно, наче кішка. Григорій Федорович зупинився біля пульта і, не обертаючись, сказав:

— Я, коли зайшов сюди... Розумієш, мені здалося, наче над кріслом хитнулася тінь, величезна тінь з його обрисом. Тут...

Він сів у крісло, але що казав далі, Ніна не розібрала, голос подаленів, долинав глухо, ніби крізь вату, а потім і зовсім пропав. Щось дивне діялось і з ним самим — постать ніби оповив сизий туман, ще мить — і над кріслом хитнулася широченна тінь, хитнулася і зникла.

Ніна не встигла навіть скрикнути, так і стояла з розкритим ротом і очима, повними страху. Щойно тут сидів чоловік, і ось його нема — зник, випарувався, крісло порожнє...

А що то біліє на підлозі?

Тремтячою рукою жінка підняла папірець і злякано позадкувала від пульта. Біля дверей у переборці обернулась — на панелі спокійно мигали зорі. Причапала до столу, де було більше світла, і знеможено опустилась на стілець. Поклала аркушик на дисертацію і миттю, одним поглядом увібрала слова, написані чітким почерком ученого:

"Г. Ф. Шкода, що Ви спізнились. Час не жде, я мушу транспортуватись на рідну планету, до сусідньої часовопросторової сітки координат. Бережіть свою прекрасну Землю! Вимкніть Детектор не раніше 21-години".

Ніна довго сиділа в заціпенінні, в глибокій прострації. "А може, він ще повернеться?" — стукало в скронях. Але тунель у Часі-Просторі не відкривався. Тоді вона взяла зелену папку і тихо вийшла з Бункера.

[1] Екогенез — зміна особливостей організмів, пов'язана зі зміною середовища.